

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПЗВО «ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА
ЗОЛОТОУСТОГО»**

Факультет гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТИПКОН

Освітньо-професійна програма «Богослов'я»

Спеціальність 041 Богослов'я

Галузь знань 04 Богослов'я

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Затверджено на засіданні кафедри богослов'я,
Протокол № 2 від 13 вересня 2022 р.

м. Івано-Франківськ – 2022

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Програмні компетентності
5. Програмні результати навчання
6. Організація навчання курсу
7. Система оцінювання курсу
8. Політика курсу
9. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	<i>Типікон</i>
Викладач (-і)	Василишин Ігор Васильович – кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я; Добровольський Михайло Мирославович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я
Контактний телефон Викладача	+38-067-198-84-09; +38-067-149-94-15; +38-098-099-20-17
Е-mail викладача	vasylyshyn.i@ifaiz.edu.ua ; dobrovolskyi.m@ifaiz.edu.ua
Формат дисципліни	2. Цикл професійної підготовки 2.2 Блок вибіркового дисциплін
Обсяг дисципліни	240 год., 8 кредитів ECTS.
Посилання на сайт дистанційного навчання	ifaiz.edu.ua/novyny/967-sylabusy-kb-bak.html
Консультації	За розкладом індивідуальних занять і консультацій науково-педагогічних працівників кафедри
2. Анотація до курсу	
<p>Навчальна дисципліна «<i>Типікон</i>» (код дисципліни за ОПП 2022 р. – ППВ-31.2) належить до блоку вибіркового дисциплін циклу професійної підготовки бакалаврів зі спеціальності 041 – Богослов'я та спрямована на поглиблене вивчення структури церковних типіконів, історії їх формування, застосування на практиці знань про різноманітність деяких приписів типікону та рубрик, а також про джерела типікону, аналіз різних літургійних приписів, проблеми їх неузгодженості у різних літургійних джерелах та перспективи літургійної реформи.</p>	
3. Мета та цілі курсу	
<p>Метою викладання навчальної дисципліни «<i>Типікон</i>» є засвоєння матеріалу про церковний устав, розширення та поглиблення знань, вмінь та навичок аналізу і практичного використання літургійних приписів типікону.</p> <p>Завданням вивчення церковного уставу є глибше пізнання своєї власної літургійної традиції, порівняння її з іншими християнськими літургійними традиціями, історії розвитку різних традицій з наголосом на власну, адже рубрики церковного уставу – це свого роду підручник правопису у філології. Вивчаючи церковний устав, студенти побачать як одна з частин його приписів зібрана в одній книзі (типіконі), а інші частини фактично знаходяться в різних літургійних книгах: у служебнику, в літургійному Євангелії, в літургійному Апостолі, в Октоїху, в Псалтирі, в мінеях і тріодях, у часослові та ін.</p> <p>Дисципліна «<i>Типікон</i>» ставить перед собою ще одне важливе завдання – це пізнати логічність церковних приписів і норм, послідовність церковного календаря і більшості богослужінь. Під час виконання семінарських завдань студенти повинні продемонструвати вміння користуватися церковним уставом та пояснення: чому саме існують ті чи інші приписи.</p> <p>У результаті вивчення навчальної дисципліни «<i>Типікон</i>» студент повинен знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – основні відомості про походження, історичний розвиток та літургійні особливості церковних уставів взагалі, зокрема уставу Візантійського обряду; – матеріали, пов'язані зі змістом та функціонуванням церковного уставу; – роль церковного уставу як регулятора церковних відправ; – роль і особливості церковних уставів Київської церкви, а також локальних традицій; – критичний аналіз деяких контраверсійних приписів уставів; – основні положення літургійного богослов'я і його загальноцерковні та суспільні наслідки; – роль літургійного богослов'я у розв'язанні церковних і літургійних проблем 	

сучасності.

вміти:

- користуватися церковним уставом при виникненні складнощів через збіг свят і певних періодів церковного року;
- застосувати знання про приписи і рубрики церковного уставу у практичній пастирській, освітньо-виховній та культурній діяльності;
- володіти літургійними, богословськими та релігієзнавчими термінами, які потрібно буде засвоїти впродовж курсу;
- орієнтуватися у літургійних аспектах церковних відправ;
- розпізнавати значення і роль літургійних приписів та рубрик у сучасному екуменічному діалозі, зокрема серед церков Київської традиції;
- тлумачити та застосовувати знання про логічність та правильність рубрик уставу в порівнянні з правилами граматики у філології;
- застосовувати набуті практичні знання у практичній діяльності, враховуючи конфесійні особливості сучасної України;
- тлумачити та застосовувати нові елементи та творчі нововведення, а також бути готовим на критику стосовно неузгодженостей в деяких приписах уставів.

4. Програмні компетентності

У результаті вивчення дисципліни «*Типікон*» (код дисципліни за ОПП 2022 р. – ППВ-31.2) студент повинен отримати:

інтегральні компетентності:

ІК-1 Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі в галузі богослов'я;

загальні компетентності:

ЗК-2 Здатність зберігати та примножувати духовні, моральні, культурні, освітні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

ЗК-9 Здатність працювати в команді;

фахові компетентності:

ФК-1 Здатність критично усвідомлювати історичну, культурну та соціальну значущість богословських традицій;

ФК-3 Здатність визначати взаємодії та взаємозв'язки між богословськими традиціями, оцінювати суспільну і культурну роль богослов'я в історичному та сучасному контекстах;

ФК-4 Здатність аналізувати й характеризувати усталені та нові богословські традиції, богослужбові та релігійно-правові практики;

ФК-6 Здатність критично усвідомлювати безперервність процесу богословських студій;

ФК-10 Здатність використовувати богословські знання та навички в практичній богослужбовій і пасторальній діяльності.

5. Програмні результати навчання

У результаті вивчення дисципліни «*Типікон*» (код дисципліни за ОПП 2022 р. – ППВ-31.2) студент повинен отримати:

ПРН-9 Розуміти специфіку усталених та нових богослужбових (літургійних), духовних (молитовних) та релігійно-правових практик богословських традицій

ПРН-10 Аналізувати першоджерела та наукові праці, визначальні для оформлення богословських традицій

ПРН-12 Застосовувати усні, письмові і візуальні способи передачі інформації;

ПРН-15 Вміти звершувати та/або співзвершувати богослужіння, таїнства, молитви,

обряди (відповідно до конфесійних особливостей), провадити професійну позабогослужбову діяльність;

ПРН-20 Визначати взаємозв'язки між різними богословськими дисциплінами та застосовувати набуті знання і вміння у процесі формулювання способів вирішення богословських питань.

6. Організація навчання курсу

Обсяг навчальної дисципліни «Типікон» (код дисципліни за ОПП 2022 р. – ППВ-31.2)

Вид заняття	Загальна кількість годин: 240 год. / 8 кредитів ЄКТС – 1, 2 курси (2022 року прийому); 240 год. / 6 кредитів ЄКТС – 1, 2 курси (2021 року прийому); 240 год. / 8 кредитів ЄКТС – 2, 3 курси (2020, 2019 років прийому).
Лекції	Не передбачено
семінарські заняття / практичні / лабораторні	120 год. – 1, 2 курси (2022 року прийому); 120 год. – 1, 2 курси (2021 року прийому); 120 год. – 2, 3 курси (2020, 2019 років прийому).
індивідуальна робота	7 год. – 1, 2 курси (2022 року прийому); 7 год. – 1, 2 курси (2021 року прийому); 7 год. – 2, 3 курси (2020, 2019 років прийому).
самостійна робота	113 год. – 1, 2 курси (2022 року прийому); 113 год. – 1, 2 курси (2021 року прийому); 113 год. – 2, 3 курси (2020, 2019 років прийому).

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Обов'язковий/ Вибірковий
1, 2, 3, 4 семестри (2022, 2021 року прийому), 3, 4, 5, 6 семестри (2020, 2019 року прийому)	041 Богослов'я	1, 2 курси (2022, 2021 року прийому), 3, 4 курси (2020, 2019 року прийому)	Вибіркова дисципліна циклу професійної підготовки

Тематика навчальної дисципліни

Тема	Кількість годин		
	Лекції	Практ. заняття	Індивід. / Самост. робота

I курс, 1 семестр (2022, 2021 р. пр.) / II курс, 3 семестр (2020, 2019 р. пр.)

Змістовий модуль 1.

Тема	Лекції	Практ. заняття	Індивід. / Самост. робота
ТЕМА 1. Вступ. Огляд бібліографії. Загальні поняття про церковні типікони та їх історію розвитку.	-	2	- / 1
ТЕМА 2. Основні джерела сучасних типіконів: рукописи і стародруки. Основні типи уставів. Церковні приписи і рубрики в «паралітургійних» історичних джерелах.	-	2	- / 1
ТЕМА 3. Типікони (типикі) – як основне джерело уставу. Види типіконів (типиків) від рукописів до друкованих джерел. Устав – (Ordo celebrationes).	-	2	- / 2

Проблематика уставу, особливості його застосування у різних церквах (слов'янські, грецькі, діаспора і т. п.).			
ТЕМА 4. Приписи щодо структури незмінних частин богослужінь (типікон-часослов)	-	2	1 / 2
ТЕМА 5. Дискусія про приписи уставу та деякі неузгодженості в різних джерелах.	-	2	1 / 2
ТЕМА 6. Елементи (приписи і рубрики) церковного уставу в інших літургійних книгах (мінея-місяцеслов).	-	2	- / 2
ТЕМА 7. Особливості тріодного періоду (типікон – постова тріодь).	-	2	- / 2
ТЕМА 8. Особливості пасхального періоду (типікон – квітна тріодь)	-	2	- / 2
ТЕМА 9. Елементи уставу в інших книгах (типікон-октоїх, псалтир та ін.).	-	2	- / 2
ТЕМА 10. Елементи уставу Божественної Літургії (типікон-Служебник, типікон-Архієратикон)	-	2	- / 2
ТЕМА 11. Особливості уставів Східних Католицьких церков. Паралітургійні джерела уставу (Календар отця-сзуйта Миколи Ніллеса ТІ, календар о. Ігнатія Кульчинського, приписи, звичаї, канони тощо).	-	2	- / 2
ТЕМА 12. Моделювання випадків уставу. Приклади збігу свят і періодів року.	-	2	- / 2
ТЕМА 13. Елементи уставу, які необхідно доповнити. Устав богослужінь Требника та ін. літургійних книг, про які мовчить устав.	-	2	- / 2
ТЕМА 14. Проблеми скорочень відправ та «паралітургійних» богослужінь.	-	2	- / 2
ТЕМА 15. Екуменічний вимір уставних приписів. Перспективи реформ церковного уставу.	-	2	- / 2
Всього за 1 / 3 семестр	-	30	2 / 28
<i>І курс, 1 семестр (2022, 2021 р. пр.) / ІІ курс, 3 семестр (2020, 2019 р. пр.)</i>			
Змістовий модуль 2.			
ТЕМА 1. Види святих і празників церковного календаря, богослужіння церковного дня для кожного з них. Безполіелейний святий в неділю.	-	2	1 / 1
ТЕМА 2. Безполіелейний святий в дні седмичні та в суботу	-	2	- / 2
ТЕМА 3. Поліелейний святий. Бдінний святий. Празник Господський і Богородичний.	-	2	1 / 1
ТЕМА 4.	-	2	- / 2

Передсвяття і посвяття празника. Віддання празника.			
ТЕМА 5. Опитування загальних уставів святих і празників. Водвиження Чесного Хреста і хрестопоклонна неділя.	-	2	- / 2
ТЕМА 6. Подвижні і неподвижні празники року. Про 28-у неділю і правило додавання чи скорочення тижнів до початку тріоді.	-	2	- / 2
ТЕМА 7. Устави празників Різдва Христового та Богоявлення Господнього.	-	2	- / 2
ТЕМА 8. Стрітєння. Особливості празника Благовіщення.	-	2	- / 2
ТЕМА 9. Опитування уставів мінеї. Передпосні седмиці. Особливості богослужінь чотиридесятниці.	-	2	- / 2
ТЕМА 10. Устави Великого Посту. Початок квітної тріоді.	-	2	- / 2
ТЕМА 11. Богослужіння Страсного Тижня.	-	2	- / 2
ТЕМА 12. Воскресні богослужіння. Світлий тиждень.	-	2	- / 2
ТЕМА 13. Устави від неділі Томи до Вознесіння. П'ятидесятниця, завершення тріоді.	-	2	- / 2
ТЕМА 14. Опитування уставів тріоді.	-	2	- / 2
ТЕМА 15. Підсумкове опитування.	-	2	- / 2
Всього за 2 / 4 семестр	-	30	2 / 28
<i>II курс, 3 семестр (2022, 2021 р. пр.) / III курс, 5 семестр (2020, 2019 р. пр.)</i>			
Змістовий модуль 3.			
ТЕМА 1. Сучасні служебники з чином Божественної Літургії (Івана Золотоустого, Василя Великого, Напередосвячених Дарів). Матерія для Євхаристії.	-	2	1 / 2
ТЕМА 2. Вхідні молитви. Одягання служителів.	-	2	- / 2
ТЕМА 3. Опитування: молитви на одягання диякона та священника.	-	2	- / 1
ТЕМА 4. Чин проскомидії. Просфори, їх використання. Вирізання агнця.	-	2	1 / 2
ТЕМА 5. Опитування: тропарі Христу і Богородиці, молитва «Господи, простягни руку Твою».	-	2	- / 1
ТЕМА 6. Літургія Слова (кадження, малий вхід, читання Апостола і Євангелії).	-	2	- / 2
ТЕМА 7.	-	2	- / 2

Опитування: молитва «Увійду в дім твій...», молитва на вмивання рук.			
ТЕМА 8. Початок Літургії вірних (великий вхід, символ віри).	-	2	- / 2
ТЕМА 9. Опитування: молитва малого та великого входу.	-	2	- / 2
ТЕМА 10. Анафора, чин причастя служителів і вірних. Закінчення Літургії. Відпусти.	-	2	- / 2
ТЕМА 11. Опитування: відпустові тропарі, перевірка молитви відпуста.	-	2	- / 2
ТЕМА 12. Два диякони на Літургії. Літургія без диякона. Літургія зі співслужителями	-	2	- / 2
ТЕМА 13. Опитування: обряди малого та великого входів	-	2	- / 2
ТЕМА 14. Устави каджень на Літургії. Що служителі цілують на Літургії? Що благословляє священник на Літургії?	-	2	- / 2
ТЕМА 15. Опитування: Кадження на Літургії.	-	2	- / 2
Всього за 3 / 5 семестр	-	30	2 / 28
<i>II курс, 4 семестр (2022, 2021 р. пр.) / III курс, 6 семестр (2020, 2019 р. пр.)</i>			
Змістовий модуль 4.			
ТЕМА 1. Чин Літургії Напередосвячених Дарів.	-	2	1 / 1
ТЕМА 2. Устав Літургії Напередосвячених Дарів без диякона	-	2	- / 2
ТЕМА 3. Устав Літургії Напередосвячених Дарів зі співслужителями.	-	2	- / 2
ТЕМА 4. Опитування: Літургія Напередосвячених Дарів	-	2	- / 2
ТЕМА 5. Кадильниця і кадження на богослужіннях	-	2	- / 2
ТЕМА 6. Місце священника на богослужінні (з дияконом)	-	2	- / 2
ТЕМА 7. Місце диякона на богослужінні	-	2	- / 2
ТЕМА 8. Місце священника на богослужінні (без диякона, повсякденні богослужіння).	-	2	- / 2
ТЕМА 9. Місце священника на богослужінні (без диякона, богослужіння святих, празників).	-	2	- / 2
ТЕМА 10. Опитування молитви входу на вечірні, благословення кадила.	-	2	- / 2
ТЕМА 11. Двері іконостасу. Завіса. Вживання фелону головним служителем.	-	2	- / 2
ТЕМА 12. Частини богослужінь, під час яких потрібно стояти.	-	2	- / 2

ТЕМА 13. Опитування знань уставів каждень	-	2	- / 2
ТЕМА 14. Храмові устави.	-	2	- / 2
ТЕМА 15. Підсумкове оцінювання.	-	2	- / 2
Всього за 4 / 6 семестр	-	30	1 / 29
Разом курс: 240 год. / ЄКТС	-	120	7 / 113

7. Система оцінювання курсу

У процесі вивчення дисципліни «*Тупікон*» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- поточне тестування та опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- оцінювання виконання творчого індивідуального завдання;
- ректорська контрольна робота;
- підсумковий екзамен.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з навчальної дисципліни «*Тупікон*» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Приклад для заліку

Модуль № 1 (поточне опитування)	Модуль № 2 (тестування)	Модуль № 3 (творче завдання)	Сума на залік
30	30	40	100

Приклад для екзамену

Модуль № 1 (поточне опитування)	Модуль № 2 (тестування)	Модуль № 3 (творче завдання)	Модуль № 4 (творче завдання)	Сума на екзамен
30	30	20	20	100

Шкала оцінювання:

За шкалою академії № 1	За шкалою академії № 2	За національною шкалою	За шкалою ECTS
9-10	90-100	Відмінно	A (відмінно)
8	85-89	Добре	B (дуже добре)
	75-84		C (добре)
7	65-74	Задовільно	D (задовільно)
6	60-64		E (достатньо)
3-5	35-59	Незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-2	1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

8. Політика курсу

Політика щодо відвідування. Особиста присутність студента на лекціях та практичних заняттях у процесі вивчення дисципліни «*Типікон*» є обов'язковим компонентом оцінювання. Усі пропущені лекції та практичні (із занесенням у журнал відвідування студентів відмітки «н») необхідно здобувачам освіти відпрацювати, відповідно до правил навчального процесу в Академії. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, відрадження, чи стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із викладачем навчальної дисципліни.

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів). Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин.

Політика щодо академічної доброчесності: Списування під час контрольних робіт заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування та підготовки практичних завдань під час заняття.

9. Рекомендована література з дисципліни «*Типікон*»

Основна література

Джерела:

1. Дольницький І. Типік Української Католицької церкви. 2-ге вид. Жовква: Місіонер, 2010. 584 с. URL: <https://ktds.org.ua/-/media/files/1/4/1449656882-o-isydor-dolnykyitypyk-ukrainskoi-katolyckoi-cerkvy.doc>.
2. Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков / Конгрегація у справах Східних Церков. Львів: Свічадо, 1998. 104 с. URL: <https://ktds.org.ua/-/media/files/1/4/1449652457-instrukciya-zastosuvannya-liturgiinyx-prypysiv-kksc-1998.pdf>.
3. Катехизм Католицької Церкви. Компендіум. Львів : Свічадо, 2020. 208 с.
4. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – Наша Пасха. Львів : Свічадо, 2011. 336 с. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-books/katehyzm-ugkecz-hrystos-nasha-pasha/23548>.
5. Конституція про святу Літургію (Sacrosanctum Concilium). Документи і матеріали II Ватиканського Собору. URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/09/blog-post.html>.
6. Микита А. Руководство в церковний типікон. Ужгород, 1901.
7. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б. Постанови / перекл. Іван Козовик; ред. Ігор Пелехатий. Івано-Франківськ 2006.
8. Типікон, Перемишль 1852, 1870, 1903.
9. Устав богослужень: Вечірні, Утрені і Божественної Літургії, Рим, 1958 (в додатку до «Типіка» о. Ісидора Дольницького, переклад з "Ordo celebrationis vesperarum et divinae liturgiae iuxta recensionem Ruthenorum" originally published in Latin by the Sacred Congregation for the Eastern Churches, Rome 1944).

Література:

10. Арранц, Око церковное, История Типикона. Рим, 1998.
11. Головацький Родіон. Пояснення богослужень, Рим 1973, Львів 2003.
12. Даниленко Борис, Окозрительный устав в истории богослужения Русской Церкви, Мюнхен 1990.
13. Королевський К., Рим і обрядово-літургичні дискусії у патріаршій київській вселенській церкві між двома світовими війнами, Львів 2002.

Василишин Ігор Васильович – кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я;

14. Паренті С., Молячись у православній традиції. Часослов Великої церкви: Теми євхологіона та літургійні структури // Світло єси, Христе. Богослужіння добового кола. Антологія досліджень / упоряд. Е. Квінлан, В. Рудейко. Львів 2012.
15. Рудейко В.. Служіння архиєрея у богослужбах добового кола // Богословія 71 (2010–2011).
16. Рудейко В.. Часослов за канонам лаври святого отця нашого Сави: Впровадження. Переклад. Коментарі. Львів 2016.
17. Тафт Р., Богослуження часослова на Сході та Заході / Перекл. з англ. Д. Бендик, Львів 2013.
18. Роберт Ф. Тафт, Візантійський обряд: Коротка історія/Перекл. Р. Скакун. – Львів: Видавництво УКУ, 2011.
19. Galadza Peter, Liturgical Latinization and Kievan Ecumenism: Losing the Koinê of Koinonia, Logos: A Journal of Eastern Christian Studies 35 (1994): 173-94.
20. J. Mateos, Le Typicon de la Grande Église. Ms. Sainte-Croix no 40, Xe siècle. Introduction, texte critique, traduction et notes (OCA, 165-166). Rome 1962–1963.
21. Taft R. F., The Liturgy of the Hours in East and West: the Origins of the Divine Office and its Meaning for Today, Collegeville: The Liturgical Press, 1985.

Додаткова література

22. Гофман Й. Історія ранньої Церкви: найважливіші аспекти / перекл. з нім. Олега Конкевича за ред. Олександра Петринка і Андрія Михалейка. Львів: Видавництво Українського католицького університету 2019, 244 с.
23. Василишин І., До історії впорядкування та нової редакції Типика о. Ісидора Дольницького / І. В. Василишин // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Історичне релігієзнавство. – Вип. 7. – 2012. – С. 60-68.
24. Василишин І. Києво-Печерська "Постова тріодь" 1640 року як одне з джерел богослужбового уставу УГКЦ / Ігор Василишин // Наукові записки УКУ. - 2019. - Ч. 12: Богослов'я, вип. 6. - С. 107-119.
25. Василишин І., Коментарі в Типику о. Дольницького та їхні джерела / Ігор Василишин // Ad Fontes Liturgicos 5. Літургійні коментарі як джерело літургіології. - Львів, 2015. - С. 43-49.
26. Василишин І., Літургійна латинізація у Типику о. Ісидора Дольницького // <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/621>
27. Василишин І., Особливості літургійного календаря у «Типику» отця Ісидора Дольницького // Наукові записки УКУ: Богослов'я 4, 2017, С. 35-50.
28. Василишин І., Про деякі особливості Типика о. Ісидора Дольницького // Наукові записки Українського католицького університету. Серія: Богослов'я. - 2015. - Вип. 2. - С. 259-277. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzuku_2015_2_14
29. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. Львів : Свічадо, 2004. 472 с.
30. Сенік С., Латинізація в українській католицькій церкві, Люблін 1990.

Василишин Ігор Васильович, кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я;
Добровольський Михайло Мирославович, магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я